

spominja leta 1911 postavljen spomenik ponesrečenim rojakom v mestu Primero v državi Colorado.

Peter Svetina je svoj prispevek posvetil začetkom slovenske kriminalke oziroma piscem kriminalnih zgodb do konca druge svetovne vojne. Med tovrstne pisce, ki v svojih kriminalkah obravnavajo širok spekter nasilja in umorov, so uvrščeni Jakob Alešovec, Silvester Košutnik, Fran Milčinski, Ivo Šorli, Januš Golec, Ljuba Prenner in Fran Josip Knaflič.

O prvem goriškem kronistu Giovanniju Marii Marusigu svoje izsledke objavlja Marko Waltritsch. Duhovnik Marusig je v 17. stoletju v furlanskem jeziku napisal in ilustriral nekaj zvezkov o Gorici. Kronološko je opisal nasilne smrti, prav tako pa tudi tiste, ki jih je povzročila kuga. V enem izmed teh zvezkov je obdelal 202 nasilne smrti, in sicer od leta 1641 do 1704. Med te sodijo umori, uboji in obešanje ljudi, ki so jih sodniki obsodili na smrtno kazen. Drugo obravnavano Marusigovo delo pa podrobno opisuje tragično goriško leto 1682, ko je kuga, ki jo je neki konjski trgovec занесel iz Hrvaške, terjala skoraj 500 mrtvih v samem mestu in še nekaj sto na bližnjem slovenskem podeželju.

Zvonka Zupanič Slavec je pripravila sumarno zgodovinsko preglednico epidemij na Slovenskem, žal pa je njen prispevek vsebinsko skromen in bi ga bilo koristno dopolniti z novimi raziskavami.

Slovenski vojaški zgodovini okrog srede 19. stoletja je posvečen prispevek Branka Marušiča. Slovenci so se namreč kot avstrijski vojaki v letih 1848-1866 udeležili številnih vojn. Umirali so na bojnem polju (na kopnem in na morju), v ujetništvu pa tudi kot vojaški begunci in vohuni. Žrtve so bile številne, saj je imel na primer 17. kranjski pehotni polk samo v bitki pri Solferinu (1859) kar 68 padlih, 355 ranjenih in 70 pogrešanih, katerih večji del je dejansko obležal na bojišču.

Sklicujoč se na bogato arhivsko gradivo, ki ga hranijo na Dunaju, Petra Svovjšak predstavlja podroben opis dogajanj v 1. svetovni vojni. Poleg civilnih žrtev med prvo svetovno vojno okvimo našteva člane, padle in ranjence tistih avstrijskih regimentov, v katerih so pretežni del moštva sestavljali slovenski fantje.

Zaključni del prispevkov posega v obdobje 2. svetovne vojne, torej v čas, ko je bil krvni davek med vojaškimi enotami in civilnim prebivalstvom izjemno velik. Jože Dežman v sestavku Talci zgodovine (Slovenci in žrtve druge svetovne vojne) poudarja, da bo pot do celovitega pregleda slovenskih človeških izgub v drugi svetovni vojni še dolga zaradi novih podatkov, ki vse pogosteje prihajajo na dan predvsem o doslej zamolčanih žrtvah. Seznam žrtev bo potrebno dopolniti tako s padlimi na partizanski kot na domobranski strani, pa tudi s tistimi, ki so bili mobilizirani v nemško vojsko ali so umrli v taboriščih kot civilisti. Po dosedanjih izračunih, ki se bodo po nadaljnjem raziskovanju najverjetneje nagnili k višjemu robu ocenjenega števila žrtev, je bilo med vojno med slovenskim prebivalstvom med 70-

80.000 vojnih žrtev. To pomeni, da je bilo vojnih žrtev približno okrog pet odstotkov tedanje populacije. Popis žrtev, ki ga izvaja Inštitut za novejšo zgodovino, je večleten projekt, s katerim na nacionalni ravni končno nastaja zbirka podatkov, v kateri bodo v doglednem času natančno popisane vse žrtve druge svetovne vojne med Slovenci. Vendar bilanca vojne smrti ne bo celovita brez pregleda okupatorskih izgub. Vojnih žrtev nemškega in italijanskega okupatorja je bilo verjetno okoli 8.000, med njimi tri četrtine nemških. Tem žrtvam pa bo potrebno pristeti še pripadnike okupatorskih sil in pripadnike kvistinskih enot drugih narodov, ki jih je ob koncu vojne ali po njej smrt doletela na slovenskih tleh. Nevenka Troha je pripravila analizo o vojnih žrtvah v Tržaški pokrajini takoj po 2. svetovni vojni oziroma o ljudeh, ki jih je jugoslovanska vojska odpeljala v Jugoslavijo ali pa so bili usmrčeni in vrženi v krška brezna (t.i. fojbe) in druge jame. Pri tem ni odveč omeniti, da se njeni podatki precej razlikujejo od tistih, ki jih navajajo italijanski nacionalisti in mnogi italijanski zgodovinarji. Medvojna zavezniška bombardiranja in njihove žrtve je podrobno obdelal Marjan Žnidarič, projekt nacionalne zbirke o žrtvah 2. svetovne vojne v Sloveniji pa okvirno predstavljata Mojca Šorn in Tadeja Tominšek Rihtar.

V zborniku sta objavljena tudi dva diskusijska prispevka, v katerih France Kresal obravnava problematiko invalidov in vojnih vdov kot trajno posledico prve svetovne vojne; Zdravko Troha pa zločine italijanskih okupatorjev na Kočevskem. Izolsko zborovanje slovenskih zgodovinarjev in objava zbornika pa pomenita tudi neposredno prenašanje najnovejših zgodovinskih izsledkov na osnovnošolske in srednješolske predavatelje zgodovine.

Slavko Gaberc

ATTI DEL CENTRO DI RICERCHE STORICHE 28.

Trieste-Rovigno, 1998, 630 strani.

V začetku julija so v Rovinju predstavili zadnji zvezek Aktov tamkajšnjega Središča za zgodovinske raziskave. Predstavitev je bila združena s proslavo 30-letnice Središča, zato je potekala ne le v delavnem, ampak tudi v nekoliko svečanejšem vzdušju. Obsežnega zvezka se je lotil prof. A. Agnelli iz Trsta. Njegovo dolgoletno sodelovanje s Središčem mu je ob posameznih prispevkih omogočilo diahron prikaz sodelovanja in razvoja posameznih piscev ali obravnave posameznih tem.

Vseh 15 prispevkov, ki jih je uredništvo uvrstilo po že utečenem pristopu bodisi v "Memorie" (3) bodisi v "Note e documenti" (12), predstavlja vsebinsko pahljačo od arheologije, umetnostne zgodovine, zgodovine novejših obdobij in srednjeveške zgodovine do etnologije in prikaza izseka iz siamske arhitekture, ki je povezana tudi z Istro.

Almerigo Apollonio se je v obsežnem prispevku *Gli "Anni difficili" delle province illiriche (1809-1811)* lotil podrobne analize gradiva, predvsem iz tržaškega arhiva, ki se tiče obdobja francoskih guvernerjev Marmonta, Bertranda, Junota in Fouchéja. V tej številki je objavljen šele prvi del celotnega prispevka. V določeni meri je to nadaljevanje, predvsem pa dopolnitev dela M. Pivec Steić iz leta 1930, pa tudi predhodnih del avtorja samega, M. Pirjevec, G. Marušića in drugih. Posebej poudarja razliko med uspešno in perspektivno vojaško organiziranostjo nove francoske administracije, in, kot kaže, neuspešno davčno in upravno organizacijo, ki je v bistvu tudi sama več požrla, kot je uspela zaslužiti - podobno kot beneška predhodnica - kljub revolucionarnim novostim. Zveni nekam domače?

V prispevku *Contributo alla tipologia delle chiese romaniche in Istria: le chiese uninavate con absidi inscritte* Damir Demonja obnavlja večkrat, naj spomnimo le na prispevke B. Marušića in M. Zadnikarja ter B. Fučića, načeto temo o cerkvah z vrisano apsido oziroma z več vrisanimi absidami. Uvršča jih v časovni razpon med 11. in 14. stoletjem. Avtor na karti razprostranjenosti cerkva upošteva le hrvaški del Istre in le bežno omeni cerkve v Istrski Sloveniji. Vsaj omeniti bi bilo treba enoapsidalno cerkvico na Mohoreču pri Sv. Antonu nad Koprno in izkopano, pozneje uničeno cerkev sv. Štefana pri Fijerogi (pri Pomjanu) ali pa uničeno cerkev sv. Marka pri Hrastovljah, vsekakor pa tudi Sv. Nedeljo pri Stari vasi. Posebej osvetljuje problem dvoapsidalnih cerkv: pri tem ne upošteva cerkve briksenskega tipa iz 11. stol. na blejskem Otoku. Pri opisih cerkva bi bilo morda treba upoštevati tudi ne čisto umetnostno zgodovinske podatke, saj se - morda slučajno ali pa tudi ne - v oltarjih teh cerkva pojavljajo sekundarno uporabljeni rimski napisi (npr. sv. Jurij pri Završju, sv. Elizej v Draguču...).

Tretji prispevek med "Memorijami", z naslovom *Finanza pubblica e sistema fiscale nell'Istria Veneta del Sei-Settecento*, dolgujemo Egidiju Ivetiču. Ob morda dolgočasni temi avtor z analizo sistema javnih financ, dohodkov in odhodkov, zajetega in nezajetega pretoka blaga in storitev ter davkov, ugotavlja odnos med centrom in periferijo. Pokaže se, da nasprotno od splošno privzetega, ni center uspel izkoristiti province, pač pa je razrasla lokalna uprava, tudi na račun navidezne lokalne samostojnosti, uspešno porabljala sredstva. Obravnaval je blagajne za javna sredstva Kopra in Buzeta, ob tem pa še 16 provincijskih blagajn. Davčni pritisk se je stopnjeval zaradi vzdrževanja požrešnega upravnega aparata na lokalni ravni, pa seveda tudi zaradi utaje davkov.

Med Dokumenti bi naštel vrsto etnografsko obarvanih prispevkov (Libero Benussi, *Di alcuni vecchi canti natalizi di Rovigno*; Paola Delton, *Credenze e superstizioni a Dignano*; Claudio Pericin, *Nomi di piante nella parlata istriota di Valle*; Roberto Starec, *La trattatistica istriana dell'ottocento sulla viticoltura*; Denis

Visintin, *Contributo all'antica metrologia del Buiese*), ki vsi pomembno prispevajo k ohranitvi tudi ustnega izročila Istre, ki le prehitro izginja izpred naših oči in ušes. Posebej prispevek R. Starca se je neverjetno metodološko ujel s predavanjem Andreja Malniča na sestanku "Vino in vinska trta v arheologiji" letos maja v Kopru. Kulturnozgodovinski prispevki (M. Kozličić, *G. Rieger ed i suoi panorami della Dalmazia*; Attilio Krizmanić, *Lo stemma storico del Comune di Sanvincenti*; Lucio Nalesini, *Una tomba in stile siamese a Capodistria*; Giovanni Radossi, *Il testamento di G. M. Botteri 'Vescovo meritisimo di Pola' (1695-1729)*) kažejo na širino koncepta revije. Še posebej je to vidno v dveh obsežnih razpravah zgodovinskega značaja, in to avtorjev Antonia Miculiana (*Il castello di Valle d'Istria neki secoli XVII e XVIII e il catastico delle rendite, aniversarij et liuelli ...*) in Darinka Munića (*I rapporti tra Fiume e Venezia nel secolo XV*). Slednji na osnovi v glavnem že izdane notarske knjige A. de Renna opiše stike Reke z Benetkami v 15. stoletju, a nakaže tudi nekatere značilnosti vsakdanjega življenja tistega časa na Reki (tedaj ne "Rijeki"!); uporabo jezikov (latinsko, italijansko, nemško, kranjsko ...) in predvsem ponovno osvetli "kvarnersko posest", nekako na meji med madžarsko-hrvaško, nemško in beneško državo. Enver Ljubanović je opisal rimske napise iz Senja in okolice (*Iscrizioni romane di Segna e dintorni*). Med njimi je posebej zanimiv oni, ki govori o prostem dohodu do vode tako plemenu Ortoplinov kot Parentinov. K temu bi bilo dodati tako B. Ilakovca kot tudi J. J. Wilkesa, predvsem pa J. Šasla *Aditus ad aquam* (Traditiones 5/6, Ljubljana 1976/77, 353-360 = *Pastorizia e transhumanza*, Opera Selecta, 522ss, Ljubljana 1992).

Na koncu naj mi bo dovoljeno, da ob tem izredno bogatem zvezku opomnim na slabo in težko čitljivo ilustrativno gradivo. Vsaj v prispevkih o cerkvah z vpisano apsido in o antičnih napisih iz okolice Senja slaba izvedba še posebej močno moti. Pripomba naj bo Središču v spodbudo, da pri finanserjih edicije izposluje kvalitetnejši tisk! Druga pripomba je malce bolj vsebinska: čemu je meja Istre enkrat na Dragonji, kot je to vidno iz prispevka D. Demonje? Ali pa je, kot je po UDK-ju na naslovnici vidno, Istra "hrvaška" in "slovenska", a vendarle je Istra "...divisa in partes tres, quorum una Histria italica", to je okoli Milj in Doline!

Matej Župančič

Darko Dukovski: SVI SVJETOVI ISTARSKI ILI JOŠ-NEPOVIJEST ISTRE PRVE POLOVICE XX. STOLJEĆA. Pula, C.A.S.H., Histria Croatica, 1997.

Doktor humanističnih in teoloških znanosti Darko Dukovski kot mlad in ploden avtor oznanja svojevrstno prelomnico v sodobnem prikazu istrske in tudi hrvaške